

GUIA

EDUCAR PER LA PAU DES DELS DRETS CULTURALS

Càtedra UNESCO *Pau Casals*

FUNDACIÓ
Pau Casals

UOC Universitat Oberta
de Catalunya

AMB EL SUPORT DE:

ICIP INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL
PER LA PAU

C R È D I T S

Setembre 2024

© Càtedra UNESCO Pau Casals

Aquest document és una iniciativa de la Càtedra UNESCO Pau Casals del Programa UNESCO/UNITWIN de la Universitat Oberta de Catalunya i la Fundació Pau Casals, amb el suport de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) de la Generalitat de Catalunya.

Direcció

Alfons Martinell

Redactors

Alfons Martinell i Mireia Tresserras

Comitè d'experts consultat

Núria Ballester

Nicolás Barbieri

Beatriz Barreiro

Marina Caireta

Laurence Cuny

Maidor Maraña

Jordi Pascual

Coordinació

Griselda Massó

Direcció de la Càtedra

Joan Fuster-Sobrepere

Alfons Martinell

Direcció general de la Fundació Pau Casal

Jordi Pardo

Disseny gràfic

Marta Aymerich

Revisió lingüística

Servei Lingüístic de l'Ajuntament del Vendrell

Aquest treball el dediquem In memoriam a l'Eduard Delgado (1950 - 2004) i a José Teixeira Coelho (1944-2022) a qui devem molt les seves contribucions al tema.

«Tanmateix, el nou mil·lenni promet una ampliació del concepte dels drets culturals, que deixen de ser considerats drets relacionats només amb les minories culturals i lingüístiques i passen a ser vistos també com un marc general per a la definició cultural de les persones i comunitats; en aquest sentit, la cultura s'entén com a base de la pertinença col·lectiva. Molts experts defensen que també cal incloure, dins dels valors universals, aquells relacionats amb el respecte per la diversitat cultural, la comprensió de la multiplicitat de cultures, i també aspectes que tenen a veure amb conceptes com la imaginació, la creativitat, la connectivitat, la solidaritat, la tolerància, el respecte pels drets humans. La integritat humana.»

Eduard Delgado (2002). Dins el text introductori de la Carta de drets i deures culturals. Interarts, Barcelona

«La cultura es el sustrato de los derechos humanos, todos. Sin el derecho a la cultura, todos los otros —el derecho a la vida, los derechos sociales y económicos— están vacíos. Lo que nos marca como humanos es la cultura, amparada por la naturaleza. Cuando se dice que nacemos libres e iguales, lo que se declara es que nacemos libres e iguales en la cultura. La vida, la libertad y la seguridad de cada uno de nosotros, que los derechos humanos buscan garantizar, resultan de una cultura de la vida, de una cultura de la libertad y de una cultura de la seguridad, pero también de una vida en la cultura, de una libertad cultural y de una seguridad en la cultura.»

Teixeira Coelho (2004). Dins el catàleg de l'exposició ¿Cultura? Alternativas, diversidad, derechos. AECID

EDUCAR PER LA PAU DES DELS DRETS CULTURALS

Í N D E X

- 1 **Presentació / Introducció**

- 2 **Estat de la qüestió / Context**

- 3 **Aproximacions conceptuals de referència**
 - 3.1 Què entenem per cultura?
 - 3.2 Alguns mites o prejudicis sobre la cultura: conflictes i falsos problemes
 - 3.3 Sistema (ecosistema) cultural
 - 3.4 Desenvolupament sostenible
 - 3.5 Cultura de Pau
 - 3.6 Drets culturals
 - 3.7 Conceptes bàsics dels drets culturals

- 4 **Relacions, confluències i interdependències entre educació per la pau i educació en drets culturals**
 - 4.1 Principis de l'educació en drets culturals
 - 4.2 Principis de l'educació per la pau
 - 4.3 L'educació per la pau proposa uns continguts. Com pot contribuir el sistema cultural?
 - 4.4 L'educació en drets culturals proposa uns continguts. Què pot aportar l'educació per la pau?

- 5 **A manera d'unes conclusions inicials**

- 6 **De les declaracions a les pràctiques: orientacions en forma de guia per a serveis i equipaments culturals**

- 7 **Bibliografia i documentació**

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

1. Presentació

El tractament dels drets culturals dins dels drets humans ha presentat contínuament dificultats de comprensió i d'aplicació. El mateix sector cultural, en tots aquests anys de democràcia al nostre país, no els ha incorporat amb claredat a les fonamentacions de la funció social de la cultura.

En aquests moments sembla que les iniciatives locals i de les ciutats han fet esforços per incorporar en els seus plantejaments el concepte del dret a participar en la vida cultural. De la mateixa forma, algunes iniciatives legislatives apunten a una nova orientació de la política per superar aquest inexplicable abandó d'unes societats molt desvalgudes en drets culturals.

Aquest document – guia és el fruit d'un primer plantejament per analitzar les relacions entre l'educació per la pau i l'educació en drets culturals dins de la indivisibilitat dels drets humans. També per superar l'excessiva desconexió entre aquestes pràctiques socials que tenen molt en comú, i entenem que una major sinergia pot donar bons resultats.

El present treball s'inscriu dins del projecte Educar per la pau des dels drets culturals, de la Càtedra UNESCO Pau Casals, i ha rebut suport de l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP).

La poca elaboració en la reflexió sobre la relació i interdependència entre aquests dos conceptes, ens ha conduït a un procés d'elaboració pròpia, a vegades sense gaires referents. Ho considerem com un primer periple en aquest debat i esperem que serveixi per fer nous plantejaments i recollir pràctiques interessants en aquest camp.

L'objectiu d'aquest document pretén respondre a unes qüestions inicials:

1. Aclariments conceptuals sobre la utilització del terme cultura. Des de formes habituals de parlar com Cultura de la Pau, Cultura de la no-violència, etc., a la cultura com a subsistema social que inclou els principis de dret de les persones, l'organització social de la cultura i el que coneixem com a sector cultural.
2. Analitzar les relacions o reflexions entre educar per la pau i educar en drets culturals d'acord amb els materials disponibles.
3. Fer constar que l'educació per la pau disposa d'un treball conceptual i metodològic que té un ampli recorregut i pràctica, però considerem que no inclou, en tota la seva potencialitat, la cultura en un sentit ampli.
4. Reflexionar sobre què pot aportar el sistema cultural en general i els serveis i equipaments culturals en concret als plantejaments d'educació per la pau.
5. Presentar els principis, valors i conceptes clau dels drets culturals, com poden confluïr i contribuir a l'educació per la pau.
6. Sensibilitzar els serveis i equipaments culturals per tal que adquireixin consciència del que estan fent en aquests àmbits i puguin ser més proactius en la inclusió en els seus continguts i programacions.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Per tots aquests motius proposem una reflexió sobre l'educació en drets culturals, en el marc de la Càtedra UNESCO Pau Casals, a partir dels valors educatius i de pau universal que el Mestre ens ha deixat com a llegat. Fomentar la implicació de la cultura, en un sentit ampli, en els processos i la consolidació de la pau esdevé un repte i una necessitat més imperiosa en el context actual.

En aquest complex camí de difondre i explicar els drets culturals tot pot quedar molt abstracte. Moltes persones no tenen consciència dels seus propis drets, ni que la seva posició o acció els afavoreixi o no. Com si no afectés la seva realitat.

La voluntat de fer pedagogia dels drets culturals, difondre els seus continguts tan desconeguts respon a un compromís amb el llegat de Pau Casals. Un esforç per situar-nos en el context que la Relatora de l'ONU ens proposa per aprofundir en uns drets humans complets.

Un exercici de lectura i interpretació en el nostre context tan necessitat dels seus continguts. Hi ha molts agents educatius i culturals treballen en el marc de les aportacions dels drets humans i culturals. Moltes vegades dins del camp dels drets culturals sense una consciència per manca de referències clares. Esperem que aquest document serveixi per contribuir a un millor coneixement i apropiació dels drets culturals per part de la ciutadania.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

2. Estat de la qüestió – Context

L'educació per a la pau, des dels fonaments dels drets humans, necessita incorporar el màxim de dimensions i possibilitats per portar a terme amb eficàcia els seus principis. Els drets culturals no han estat prou incorporats dins de la família dels drets humans declarats el 1948 i concretats en el marc del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) aprovats l'any 1966.

Els drets culturals són encara una de les categories menys desenvolupades i consolidades del sistema internacional de protecció als drets humans i poc relacionada amb els drets a l'educació tant en l'àmbit educatiu formal, com en el no formal. Malgrat la seva importància, són poc coneguts entre els professionals tant de l'educació com de la cultura.

A partir del 2009 l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans, constitueix la figura de la Relatora Especial en l'esfera dels Drets Culturals. Aquesta nova estructura permet avançar en una anàlisi més detallada de les diferents dimensions dels drets culturals. En els seus diferents informes destaquen les relacions entre els drets culturals en diversos àmbits i situacions; entre ells volem destacar els seus informes que fan referència als drets culturals i la pau, i a la destrucció intencionada de patrimoni cultural.

L'any 2021 la relatora mencionada va presentar un informe a l'Assemblea General de l'ONU. Planteja l'exclusió social per temes d'identitat cultural i els fenòmens d'hibridació cultural en les societats d'avui i apel·la a la universalitat dels drets humans en la diversitat cultural i conclou que és més necessari fer campanyes de sensibilització generals per posar fi a la discriminació, el racisme i la xenofòbia.

L'Agenda 2030 i els seus ODS es fonamenten en un necessari i urgent desenvolupament sostenible del planeta, incomprendiblement, sense un objectiu específic per a la cultura malgrat el seu paper clau, tant pel valor substancial de la cultura en la sostenibilitat, com pel seu enfocament basat en drets humans en un sentit ampli. La cultura no pot expandir la seva dimensió constituent sense una participació ciutadana profunda a partir d'un ampli coneixement dels drets culturals, començant per la formació ciutadana -per tant, per les escoles- i continuant pels educadors/res, tècnics en cultura, líders polítics, entitats i associacions.

En l'àmbit educatiu, en els diferents currículums escolars, l'educació en valors i en ciutadania s'ha considerat imprescindible malgrat certes posicions crítiques, si bé, a cada canvi de govern, hi ha una voluntat de revisar els currículums educatius que condueix a un cert desconcert. Mantenim que estem d'acord en el fet que estem formant ciutadans crítics, per al present i per al futur, en què la capacitat per exercir la ciutadania és una competència clau i transversal en els diferents sabers que conformen l'ensenyament reglat.

En el marc de la vida cultural de tota la població, els serveis culturals i els agents culturals de què disposa la societat, cada cop més perceben la necessitat d'incorporar una major atenció als drets humans, ja que la majoria de conflictes tenen algunes implicacions i arrels culturals. De la mateixa forma, aconseguir la pau també reclama restaurar situacions de destrucció cultural, observar les vulneracions dels drets culturals al costat dels altres drets fonamentals.

La funció de la cultura en el diàleg en societats diverses i multiculturals es converteix en una necessitat de primer ordre. La convivència pot veure's alterada per situacions de conflictes i enfrontaments en què el dret de tota persona a participar en la vida cultural i el respecte a les seves identitats és fonamental.

Considerem que els nostres sistemes culturals s'han de comprometre amb els grans objectius de la comunitat internacional, com ha plantejat l'Agenda 2030, per assumir globalment els grans problemes que tenim com a Humanitat, i més encara quan estem vivim un augment considerable dels conflictes bèl·lics a diferents

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

continents. La cultura i els seus agents no poden quedar-se al marge d'aquestes preocupacions i han de demostrar el seu compromís i responsabilitat, com ens aporta el llegat de Pau Casals.

Aquest document proposa reflexionar sobre com els valors i principis dels drets culturals es poden incorporar als plantejaments de l'educació per la pau, cosa que des de fa anys diferents instàncies promocionen i disposen d'un marc conceptual propi.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

3. Aproximacions conceptuals de referència

El camp ampli i interpretable de la cultura ens reclama definir un conjunt d'aportacions conceptuals des d'on es tracten els plantejaments d'aquest document per a una millor comprensió de les propostes, conscients que els debats poden ser molt amplis i diversos com sempre ha estat en els temes relacionats amb les polítiques culturals.

La complexitat del projecte ens reclama una aproximació conceptual i alguns aclariments pels poc habituats sobre les referències des d'on abordem els plantejaments sobre l'educació en drets cultural i educació per la pau.

En aquest document incorporem un conjunt d'aportacions, procedents de diferents fonts, sense entrar en debats ni cap voluntat de pontificar càtedra, però ens sembla oportú davant de l'alt nivell d'opinions sobre el tema.

3.1 Què entenem per cultura?

El que normalment denominem cultura conté un gran nombre de definicions i aproximacions des de diferents disciplines, teories i perspectives que han construït centenars de definicions sense arribar a un consens en una que ho inclogui tot.

El fet que la cultura sigui una característica humana molt dinàmica, interpretable i complexa li dona aquesta dificultat.

Unes definicions clàssiques ens poden introduir en aquesta reflexió:

- La cultura és el conjunt dels trets distintius espirituals i materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen una societat o a un grup socials i que abasta, a més de les arts i les lletres, les formes de vida, les maneres de viure junts, el sistema de valors, les tradicions i les creences.¹
- En el seu sentit més ampli, la cultura es pot considerar actualment com el conjunt dels trets distintius, espirituals i materials, intel·lectuals i afectius, que caracteritzen una societat o un grup social. Engloba, a més de les arts i les lletres, els modes de vida, els drets fonamentals a l'ésser humà, els sistemes de valors, les tradicions i les creences.²
- La cultura és un concepte ampli i inclusiu que comprèn totes les expressions de l'existència humana (...), fa referència explícita al caràcter de la cultura com un procés vital, històric, dinàmic i evolutiu que té un passat, un present i un futur.³
- El terme cultura abasta els valors, les creences, les conviccions, els idiomes, els sabers i les arts, les tradicions, institucions i tipus de vida per mitjà de les quals una persona o un grup expressa la seva humanitat i els significats que dona a la seva existència i al seu desenvolupament.⁴
- La cultura no ho és tot. No tot és cultura. La cultura és part del tot, i ni tan sols la major part del tot, avui. La idea antropològica segons la qual la cultura ho és tot no és útil per als estudis culturals, encara menys per als estudis i la pràctica de la política cultural.⁵

¹ UNESCO (2001) Declaració universal sobre diversitat cultural. París

² UNESCO (1982). Conferència mundial sobre las políticas culturales, México

³ ONU (2009). Observació General núm. 21

⁴ Declaració de Friburg. Els Drets Culturals. Universitat de Friburg, 2007

⁵ Teixeira Coelho, J.(2008) A cultura e seu contrario. Iluminarias, São Paulo

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

3.2. Alguns mites o prejudicis sobre la cultura: conflictes i falsos problemes ⁶

La utilització i manipulació de la cultura per part dels estats, els poders, les elits o els grups de pressió és una constant en la història de la humanitat. L'apel·lació a la guerra, als enfrontaments entre humans i la generació de conflictes de convivència que vivim a la nostra societat no estan exempts de manipulacions sobre la cultura.

En aquest sentit, s'han construït diferents mites o relats enfront del paper de la cultura, que es poden formular a partir d'algunes de les afirmacions que a continuació presentem.

Considerem indefugible construir una resposta o contra discurs a aquestes desinformacions partint de la consideració de la cultura en el marc dels drets humans i altres argumentacions que refuten o deneguen aquests estats d'opinió.

En aquest sentit, presentem algunes respostes a aquests plantejaments que ens poden ajudar en el nostre objectiu.

La cultura d'una comunitat o país és fixa i immutable. No es pot qüestionar ni canviar. Les identitats són heretades i no es poden modificar.	Les cultures i les identitats evolucionen amb el temps en un equilibri entre el respecte a l'herència rebuda i la capacitat d'evolucionar i adaptar-se a cada moment històric.
Tota tradició o pràctica cultural és bona i ha de conservar-se.	Les tradicions no són, ni han estat, permanents; en el seu moment es van inventar i evolucionen en el temps. Les pràctiques culturals no es justifiquen si no respecten els drets humans en totes les seves dimensions.
Les pràctiques culturals i les tradicions són més importants que els individus.	La DUDH reconeix que el subjecte dels drets són les persones i, en conseqüència, els grups, les comunitats o les societats. La llibertat cultural comprèn la possibilitat individual d'escollir la forma de satisfer les necessitats culturals de la persona.
La cultura és un obstacle per al desenvolupament econòmic. La cultura és secundària.	Algunes posicions del desenvolupament econòmic reclamaven l'aniquilació de les cultures ancestrals perquè eren un fre al model de desenvolupament euro centrista que es volia imposar. La cultura és una inversió, com ho demostren tots els pobles, societats i estats al llarg de la història.
En l'ajuda oficial al desenvolupament no s'ha d'incloure la cultura perquè hi ha altres necessitats més importants.	Aquesta posició encara està present en molts organismes multilaterals del desenvolupament com es pot veure en la no inclusió d'un objectiu cultural ja en els ODM (2000) i els ODS (2015).
La llibertat cultural no té límits.	No tota pràctica cultural és acceptable si no se sotmet al principi dels drets fonamentals, al respecte dels marcs democràtics i a les formes de convivència.
Les polítiques públiques no han d'intervenir en la cultura. La cultura s'ha de deixar a la dinàmica del lliure mercat.	Una part de la cultura es manté pel principi de l'interès general i dels béns comuns que protegeixen una part de la cultura com un servei públic. Això no impedeix que també generi una part

⁶ Una adaptació a partir de DUXBURY, N.; HOSAGRAHAR, J.; PASCUAL, J. (2016). *Why must culture be at the heart of sustainable urban development?* CGLU https://www.agenda21culture.net/sites/default/files/culture_sd_cities_web_spread.pdf

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

	del mercat.
La pobresa econòmica i cultural.	Relacionar que en situacions de pobresa econòmica no cal la cultura és prejutjar una pobresa cultural en les situacions de precarietat i vulnerabilitat.
La cultura és un luxe quan hi ha altres necessitats.	Es fonamenta en una concepció jeràrquica de les necessitats. Existeixen relacions positives entre les respostes a les necessitats bàsiques des de les necessitats culturals.
Les persones no estan preparades per un tipus de cultura (alta cultura?) o formes culturals de diferents elits o grups socials dominants.	No reconeix la llibertat cultural de la persona com a individu i grup. Pressuposa que l'oferta exercida des de diferents nivells és millor que les opcions de les persones.
A l'oferta cultural de tota mena i posició se li suposa una bondat que la societat ha d'acceptar.	L'individu o la comunitat tenen dret a no participar d'una obra o oferta cultural malgrat el valor que altres li puguin donar. Ningú pot ser obligat a participar en qualsevol acte de la vida cultural en què no estigui d'acord.

3.3 Sistema (ecosistema) cultural

La sostenibilitat ens reclama evolucionar cap a una lectura sistèmica de la cultura en les societats actuals. Una lectura de la realitat i de la vida cultural en tota la seva extensió més enllà de definicions i teories, per entendre tota la seva complexitat. El que és o no cultura no es pot incloure en una definició sinó a partir de la percepció en un context determinat. Les polítiques culturals i la institucionalitat no són sistèmiques, però la vida cultural de les persones, comunitats o societats sí que ho és, cosa que representa un dels problemes actuals.

Segons algunes posicions, el subsistema cultural està en permanent interacció i interdependència amb els altres subsistemes socials en les societats contemporànies com l'educació, l'economia, la salut, l'urbanisme, medi ambient. etc. Aquesta percepció sistèmica és una forma d'entendre i afrontar els grans problemes de les societats actuals i els plantejaments del desenvolupament sostenible.

Un sistema integrat de relacions i respostes a l'entorn físic, climàtic, tecnològic, social, etc.⁷ compartit per individus que formen part d'un grup, comunitat o societat que es defineixen per una identitat cultural comú.

La relació entre el sistema dels drets humans, el sistema de legislació fonamental de cada context i el sistema cultural és el marc de referència de la interacció entre drets culturals i educació per la pau.

3.4 Desenvolupament sostenible

El concepte de sostenibilitat es fonamenta en la convicció que els grans problemes de la humanitat requereixen respostes globals. En el conegut Informe Brundtland "Nuestro Futuro en Común",⁸ reclama un canvi de mentalitat en un compromís per "satisfer les necessitats de les generacions presents sense comprometre les possibilitats de les del futur per atendre les seves necessitats". D'acord amb les aportacions del Desenvolupament Humà de A. Sen i que han orientat els treballs de la UNESCO recollits a l'informe "La nostra diversitat creativa", un avenç en un compromís ètic i intergeneracional en clau de futur.

⁷ UNESCO (1982). Declaración de la Conferencia mundial sobre las políticas culturales. México

⁸ ONU (1987). Informe de la Comisión Mundial sobre el Medio Ambiente y el Desarrollo

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Aquests avenços han permès a la comunitat internacional concretar acords globals que integren i relacionen els grans problemes de la societat actual i futura, com es recull en l'Agenda 2030 i els seus ODS malgrat l'absència de la dimensió cultural.

3.5 Cultura de Pau

Una primera aproximació segons Nacions Unides: ⁹

Una cultura de pau és un conjunt de valors, actituds, tradicions, comportaments i estils de vida basats en:

- a) El respecte a la vida, la fi de la violència i la promoció i la pràctica de la no-violència per mitjà de l'educació, el diàleg i la cooperació;
- b) El respecte ple dels principis de sobirania, integritat territorial i independència política dels estats i de no-ingerència en els assumptes que són essencialment jurisdicció interna dels estats, de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides i el dret internacional;
- c) El respecte ple i la promoció de tots els drets humans i les llibertats fonamentals;
- d) El compromís amb la resolució pacífica dels conflictes;
- e) Els esforços per satisfer les necessitats de desenvolupament i protecció del medi ambient de les generacions presents i futures;
- f) El respecte i la promoció del dret al desenvolupament;
- g) El respecte i el foment de la igualtat de drets i oportunitats de dones i homes;
- h) El respecte i el foment del dret de totes les persones a la llibertat d'expressió, opinió i informació;
- i) L'adhesió als principis de llibertat, justícia, democràcia, tolerància, solidaritat, cooperació, pluralisme, diversitat cultural, diàleg i entesa a tots els nivells de la societat i entre les nacions; i animats per un entorn nacional i internacional que afavoreixi la pau.

Segons la UNESCO

La cultura de pau es basa en la idea que la pau no és simplement l'absència de conflicte armat, sinó un estat positiu en què es promou la justícia, la igualtat, el respecte mutu i la cooperació. La cultura de pau es manifesta a diferents nivells: des de les relacions personals i familiars fins a les interaccions a escala internacional. Implica la resolució pacífica de conflictes, el respecte als drets humans, la inclusió social i la promoció de l'educació i la comprensió intercultural.

També es fa referència a la cultura de la no-violència, que pot entendre com un sinònim malgrat que alguns autors la presenten com una ideologia positiva d'acord amb alguns pensadors orientals. Una proposta per entendre els conflictes i la recerca de formes de transformar la societat i que la violència la provoquen alguns actors polítics i socials en les nostres societats.

⁹ ONU (1999). Declaración y Programa de Acción sobre una Cultura de Paz, A/RES/ 53/243

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

3.6 Drets Culturals

Els Drets Culturals (DC) es fonamenten en l'article 27 de la Declaració Universal de Drets Humans (DUDH) de 1948.

«1. Tota persona té dret a participar lliurement en la vida cultural de la comunitat, a gaudir de les arts i a participar i beneficiar-se del progrés científic.

2. Tota persona té dret a la protecció dels interessos morals i materials derivats de les produccions científiques, literàries o artístiques de què sigui autor.»

Els DC són essencials per la dignitat humana, part integrant dels drets humans, i són universals, indivisibles i interdependents.

Els DC han de garantir-se sense cap discriminació per motius de raça, sexe, llengua, religió o convicció política o de qualsevol altra caràcter com ascendència, origen nacional, condició social, etc. a partir de la que la persona defineix la seva identitat cultural. Ningú ha de ser discriminat per exercir o no exercir els seus DC. Ningú pot invocar els DC per menyscar un dret reconegut per la DUDH.

Els DC han estat els drets menys desenvolupats en el marc del Dret Internacional dels Drets Humans malgrat les dates d'aprovació i ratificació per una gran majoria d'estats¹⁰. Els DC no han tingut consideració dins del camp de les polítiques culturals que no han fonamentat la seva acció en els drets de les persones.

Els DC reconeixen a les persones i a les comunitats. Els DC es concreten en l'article 15.1.a del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals aprovat l'any 1966 i ratificat pels estats membres. Article 15. Els estats signants d'aquest pacte reconeixen el dret de tothom a:

a. Participar en la vida cultural. b. Gaudir dels beneficis del progrés científic i de les seves aplicacions. c. Beneficiar-se de la protecció dels drets morals i materials que resultin de les produccions científiques, literàries o artístiques de les quals sigui l'autor.

Aquest article no ha format part de les prioritats en les reflexions sobre drets humans, com si hi hagués elements més importants dels drets fonamentals per reticències d'alguns estats membres. Per això l'any 1985 es crea el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals en el Consell Econòmic i Social de l'ONU que pretén dinamitzar tots els aspectes del PIDESC.

L'any 2007 una iniciativa social presenta la Declaració de Friburg, un dels textos més clars que existeix sobre els drets culturals. Consta d'una introducció (amb diverses "consideracions") i 12 articles, com un exercici de com podria tractar-se el tema per part d'un acord multilateral. Ens recorden que:

– Els drets humans són individuals i indivisibles, és a dir, que el dret a participar en la vida cultural (article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans) no es pot aplicar al marge de la resta de drets (llibertat d'expressió, educació, salut, habitatge...).

– Els drets culturals són expressió i exigència de la dignitat humana: tens uns drets pel fet de ser un home, pel fet de ser una dona, pel fet d'existir com a persona.

– Els drets culturals ja estan reconeguts de manera dispersa en moltes declaracions, pactes, tractats i convencions internacionals, però és important reunir-los en un document per tal de garantir-ne la visibilitat i la coherència, i per afavorir-ne l'eficàcia.

¹⁰ PIDESC ratificat per 171 països (2023)

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

L'any 2009 el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals presenta l'Observació General núm. 21 sobre el dret de tota persona a participar en la vida cultural d'acord amb l'article 15 del PIDESC. És un referent com a primera reflexió normativa sobre els DC. Com es pot veure, aquest document va ser presentat vuit anys després de la seva constitució, cosa que demostra el retard en els treballs en aquest dret "oblidat". Aquest mateix any es crea la figura de la relatora especial en l'esfera dels drets culturals que comença a analitzar diferents aspectes de l'article 15 del PIDESC i la presentació d'informes que van desenvolupant dimensions dels drets culturals.

La creació de la figura de la relatora especial en l'esfera dels Drets Culturals de l'ONU (2009)¹¹, ha profunditzat en els seus continguts a partir d'un conjunt d'informes que reflexionen sobre diferents temes específics amb més detall. De la mateixa manera, la participació de diferents especialistes i institucions per mitjà de consultes, com les missions de visita a diferents països i els informes dels estats membres del PIDESC, ha desenvolupat tot un material especialitzat en diferents aspectes i relacions dels drets culturals a la nostra societat.

A continuació relacionem alguns dels informes presentats fins ara;

- Dret al patrimoni cultural i a gaudir-ne, i DC
- Dret a gaudir del progrés científic i DC
- Dret a la igualtat de condicions entre dones i homes en els DC
- Dret a la llibertat per a l'expressió i la creació artística
- Dret a l'escriptura i ensenyament de la història
- Dret a la preservació de la memòria històrica
- Repercussió de la publicitat comercial i la comercialització en els DC
- Protecció dels drets d'autor
- Dret a la protecció de la propietat intel·lectual i les patents
- Protecció a la destrucció intencional del patrimoni cultural
- Incidència dels fonamentalismes i extremismes en els DC
- Repercussió dels fonamentalismes i extremismes en els DC de les dones
- Contribució de la cultura i les arts a societats respectuoses amb els drets humans
- La universalitat dels drets humans des de la perspectiva dels DC
- Importància dels espais públics per l'exercici dels DC
- Reconeixement de la barreja de cultures i sincretismes, identitats culturals mixtes i DC
- Emergència climàtica i DC
- La funció dels defensors dels DC
- Les repercussions de la crisi dels coronavirus sobre els DC
- Els DC a l'Agenda 2030 Cultura i desenvolupament sostenible

Els drets culturals no són simples anunciats o el resultat d'una declaració internacional, i adquireixen diferents dimensions o formes de tractar-los. En un possible enfocament en drets cultural podem distingir diferents perspectives i àmbits d'acció:

- Dimensió jurídica, normativa, lleis, reconeixement
- Dimensió política, organització institucional, polítiques culturals. Sistema, sector
- Incorporació dels principis i valors dels drets culturals que poden orientar les polítiques públiques i principalment les culturals que orienten l'Agenda 2030
- Dimensió de garanties i protecció, sensibilització. Defensors dels DC

¹¹ ONU. Portal Experta esfera en drets culturals. <https://www.ohchr.org/es/special-procedures/sr-cultural-rights>

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

- Dimensió educativa en drets culturals. Capacitats per l'exercici dels drets humans i culturals; relació amb els DH

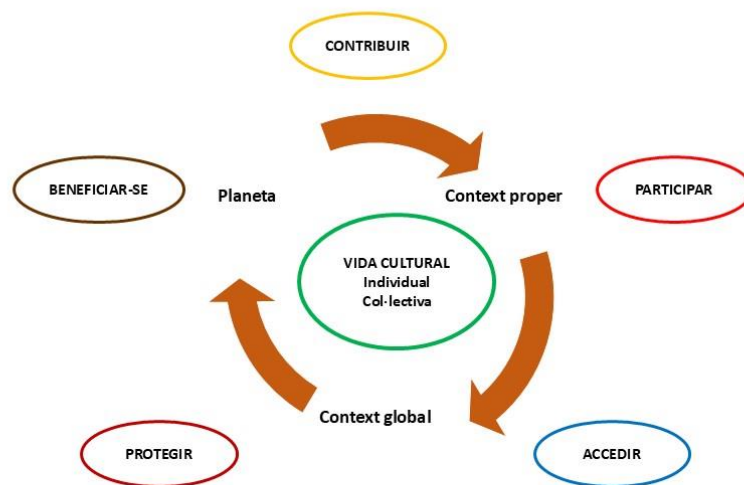
En aquest treball, considerant les altres dimensions, ens hem orientat a l'educació dels drets culturals i per la pau.

3.7 Conceptes bàsics dels drets culturals

Una lectura de l'articulat dels drets culturals ens permet identificar uns primers conceptes:

Persona

"Tota persona" es refereix a l'exercici dels drets individualment, en associació amb altres o dins d'una comunitat. El dret de tota persona a participar lliurement en la vida cultural. També el dret a no participar en la vida cultural en exercici de la llibertat individual.

Alfons Martinell

5

Vida cultural ¹²

El marc del reconeixement i garantia dels DC es dona en la vida cultural que adquireix diferents formes d'acord amb el seu context. "La vida cultural fa referència al caràcter de la cultura com un procés vital, històric, dinàmic i evolutiu que té un passat, un present i un futur"¹³. La vida cultural és un primer nivell de funcionament social d'una comunitat, societat o estat on l'individu per compartir amb els seus semblants interaccions per satisfer les seves necessitats culturals, formes de vida, memòria col·lectiva, creativitats i tradicions.

La participació lliurement en la vida cultural representa el respecte als drets fonamentals de les persones i el respecte a l'autonomia i lliure decisió per decidir les seves necessitats culturals.

¹² Al ser el concepte central dels drets culturals, ens hi estenem una mica més

¹³ ONU (2009). Observació General nº 21. Ginebra: Comitè CDESC

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

La vida cultural és una representació de l'expressió d'un grup social, comunitat o societat per transcórrer entre el passat, el present i un possible futur.

La vida cultural en la contemporaneïtat és el resultat d'un procés històric, de la tradició i de la memòria en un context determinat.

No podem confondre la vida cultural i l'ampli concepte que es coneix com a cultura d'una comunitat o societat, malgrat que existeixen moltes relacions i interdependències.

Les vides culturals responen a les realitats del seu context en totes les dimensions i es caracteritzen per la seva diversitat.

La vida cultural es manifesta entre les persones, comunitats i interaccions socials en els processos de convivència com una activitat humana per satisfer les necessitats culturals, generar vincles de pertinença i compartir col·lectivament el patrimoni en comú.

En un context determinat, la vida cultural pot ser homogènia, és a dir representada per una cultura o un grup cultural, o pot ser heterogènia o multicultural quan la componen persones de diferents procedències o cultures.

La vida cultural de les persones transita entre la dimensió individual, privada i íntima a la llar o família a la col·lectiva, comunitària o social en l'àmbit local de proximitat, sense oblidar la dimensió.

Participar en la vida cultural

El dret de tota persona sola, en associació amb altres o com a comunitat, a actuar lliurement en la forma de participar en la vida cultural a exercir diferents pràctiques culturals, a participar en la vida política tant amb relació a les activitats o en la presa de decisions que afectin la política cultural.

Accedir a la vida cultural

El dret a conèixer i entendre la seva pròpia cultura i la dels altres per mitjà de l'educació, la informació i la capacitació respecte a la seva identitat cultural. El dret a conèixer les diferents formes d'expressió cultural, difusió i divulgació d'acord amb el seu estil de vida. El dret a l'ús dels béns i serveis culturals, el patrimoni cultural i la creativitat artística del seu context.

Protecció dels seus interessos en la vida cultural

Acció per la qual un conjunt de normes permeten la protecció dels referents culturals com: Patrimoni i memòria, drets d'autor, integritat de l'obra artística, etc.

Beneficiar-se de la vida cultural

Tota persona té dret a beneficiar-se de la protecció dels interessos morals i materials que li correspon per raó de la seva activitat de producció cultural i artística. De la mateixa forma la interacció en la vida cultural ens permet beneficiar-nos de les contribucions culturals de les altres persones, comunitats, societats.

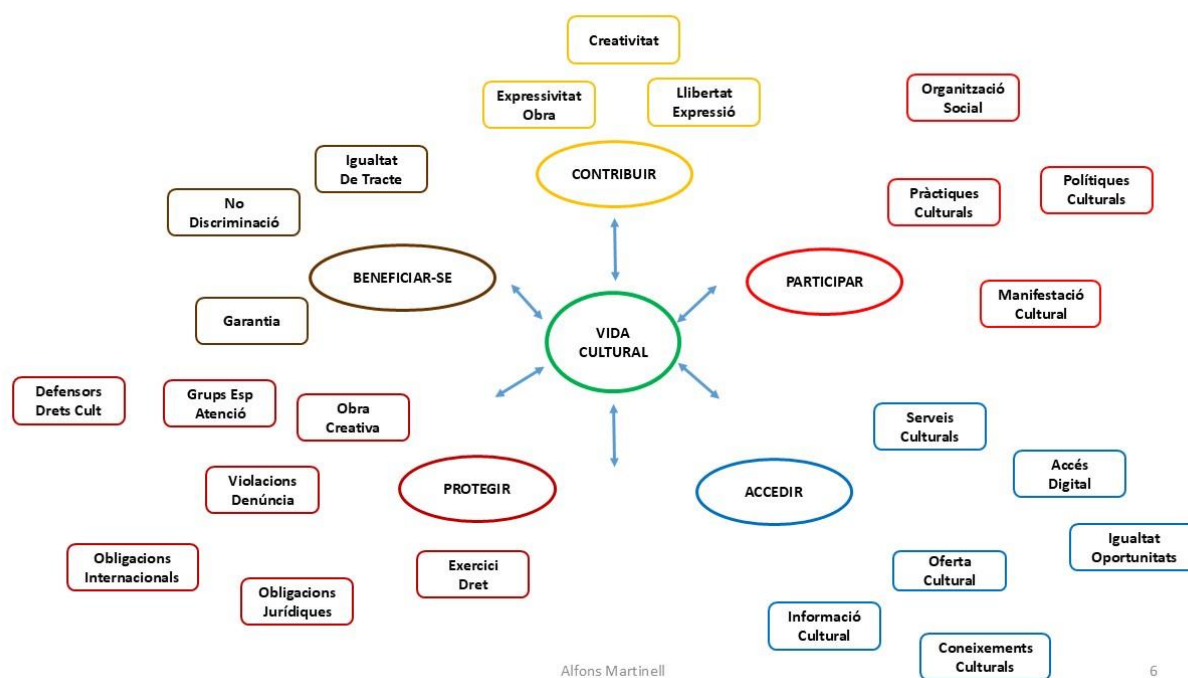
Contribuir a la vida cultural

El dret a contribuir a la creació de les manifestacions artístiques, materials i espirituals de la seva comunitat. El dret a contribuir en el desenvolupament de la seva comunitat en la definició, formulació i aplicació de qualsevol decisió que tingui repercussió en els seus drets culturals.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

El desplegament dels principis dels DC ens permeten anar derivant a més concrecions d'aspectes d'acord amb cada context i en els àmbits que es desitgi aprofundir:

Algunes definicions d'aquest segon nivell

Expressar-se a la vida cultural

A la vida cultural tota persona pot contribuir per mitjà de l'expressió de la seva obra en els diferents llenguatges artístics i culturals en llibertat i en respecte als altres. Els drets culturals defensen aquestes activitats que forma part de les identitats culturals de les persones i comunitats.

No discriminació i igualtat de tracte a la vida cultural

Els drets culturals impossibiliten qualsevol discriminació per motius de raça, color, sexe, idioma, religió, opinió política, pel seu origen, posició econòmica o condició social. Per pertànyer a una comunitat cultural o per participar en una activitat cultural, ningú pot ser exclòs dels béns i serveis culturals.

Exercici dels drets culturals

Representa el conjunt de circumstàncies que permeten a les persones i a les comunitats el ple exercici dels seus drets culturals protegits per un conjunt de normes i institucions de caràcter social i polític. També es pot definir com la vivència de la persona en un context en què es pot desenvolupar en els seus drets culturals.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Garantia per participar lliurement en la vida cultural

Representa la percepció de les persones, grups i comunitats que existeix un conjunt de recursos, normatives i institucions que garanteixen la participació en la vida cultural.

Grups socials de protecció especial

Fa referència a persones, grups socials o comunitats que per diferents causes es troben en una situació de desavantatge per exercir els seus drets culturals i necessiten una atenció específica o unes accions compensatòries. La definició d'aquests grups requereix una identificació d'acord amb la realitat de cada context o en moments determinats. Ens podem referir a: infància i adolescència, persones grans, persones amb discapacitats, minories, immigrants, situacions de pobresa o vulnerabilitat, etc.

Hi ha tres conceptes importants a relacionar amb els drets culturals:

Identitat cultural

Conjunt de referències culturals en les quals una persona, individualment o col·lectivament, es defineix, es constitueix, comunica i entén que és reconeguda en la seva dignitat. Tota persona té dret a escollir la seva identitat cultural i a compartir identitats. Cap persona pot ser obligada a identificar-se o ser assimilada per una comunitat cultural.

Diversitat cultural

La cultura adquireix diverses formes a través del temps i de l'espai. Aquesta diversitat es manifesta en l'originalitat i la pluralitat de les identitats que caracteritzen els grups i les societats que componen la humanitat. La diversitat cultural és tan necessària per al gènere humà com la diversitat biològica per als organismes vius. La diversitat cultural constitueix el patrimoni comú de la humanitat i ha de ser reconeguda i consolidada en benefici de les generacions presents i futures. El pluralisme cultural constitueix la resposta política al fet de la diversitat cultural. Inseparable d'un context democràtic, el pluralisme cultural és propici per als intercanvis culturals i el desenvolupament de les capacitats creadores que alimenten la vida pública. Podríem ampliar a altres conceptes relacionats: Educació cultural, Diversitat expressions culturals, Creativitat, Indústries culturals i economia creativa, Arts, Patrimonis culturals, Memòria, Llengües, Espiritualitats i religions, Tradició, Llibertat d'expressió, Globalització, etc.

Llibertat Cultural

La llibertat cultural constitueix una part fonamental del desenvolupament humà, ja que, per viure una vida plena, és important poder triar la identitat pròpia —el que un és— sense perdre el respecte pels altres o veure's exclòs d'altres alternatives. La llibertat per practicar les seves formes i activitats culturals i artístiques, per expressar-se en la seva llengua, per honrar el llegat patrimonial, ètnic o religiós sense por del ridícul, del càstig o de la restricció d'oportunitats. És la llibertat de participar en la societat sense haver de desprendre's dels vincles culturals que ha escollit, implica permetre a les persones la llibertat de portar la vida que valoren— sense ser excloses d'altres alternatives que els són rellevants (com les corresponents a l'educació, les arts, la salut o les oportunitats d'ocupació).

Aquests conceptes s'hi sumen conceptes claus a tenir en compte quan parlem de DC: la perspectiva de gènere en els drets culturals, els objectius dels ODS i el seu vincle amb els DC, les diversitats (funcionals, sexuals), la salut, les TIC, la sostenibilitat, la hibridació cultural, les migracions culturals, colonialisme i *decolonialisme*, antiracisme, interseccionalitats i el desenvolupament lligat als DC.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

4. Relacions, confluències i interdependències entre educació per la pau i educació en drets culturals

L'educació per la pau i els drets culturals emanen i constitueixen una part important del ple respecte a tots els drets humans i a les llibertats fonamentals.

El respecte als principis de sobirania, integritat territorial i independència política dels estats, d'acord amb la Carta de les Nacions Unides, sempre que respectin la diversitat cultural interna i la garantia als drets culturals de tota la població.

La cultura de pau i els drets culturals concorren en els compromisos per a l'arranjament pacífic dels conflictes en totes les dimensions, entre els quals hi ha els conflictes culturals. La relació entre educació per la pau i drets culturals incideixen en els valors de la no-violència, per fomentar les capacitats humanes de cooperar i neutralitzar les consideracions que l'ésser humà és violent que certes posicions mantenen.

La cultura de pau i els drets culturals coincideixen en el respecte a un desenvolupament humà sostenible segons els principis de l'Agenda 2030¹⁴ i els seus ODS. Tot i que no existeix un ODS de cultura, entenem que sense la dimensió cultural no es poden assolir aquests objectius i metes.

La cultura de pau i els drets culturals s'adhereixen als principis de llibertat, justícia, democràcia, tolerància, solidaritat, cooperació, pluralisme, diversitat cultural, diàleg i entesa a tots els nivells de la societat i entre les nacions, i animats per un entorn nacional i internacional que afavoreix la pau segons la Declaració i el Programa d'Acció sobre una Cultura de Pau¹⁵. Coincideixen que educar per la pau i pels drets culturals és una manera de contribuir a l'augment de capacitats de la població per participar activament en aquests principis des de les seves especificitats.

Per a un ple desenvolupament de la cultura de pau recollit a l'article 3 de l'esmentada Declaració imprescindible una consideració cultural de cadascun dels seus objectius i entendre que les contribucions de la cultura poden augmentar l'eficàcia dels resultats.

Entenem que una educació sobre aquesta relació ha de fonamentar-se en ser transformadora, crítica, per a tota la població, al llarg de la vida, de qualitat, adaptada a les metodologies més eficients, integrada en els diferents nivells dels sistemes educatius i culturals.

Totes les persones tenen dret a l'educació i el respecte de la seva identitat cultural.

Incorporar aquests principis a les polítiques públiques referents a aquests drets és fonamental per a la seva plena integració.

Promoure els drets humans en tota la seva amplitud i un compromís amb l'Agenda 2030 i els seus amplis objectius i metes, així com en el conjunt de convencions, declaracions, recomanacions i drets internacionals que s'han formulat al camp de la cultura de pau, les situacions de conflictes i en les diferents dimensions de la cultura.

Educar en drets culturals s'entén com a conjunt d'elements d'informació, aprenentatges i generació de capacitats per entendre la cultura en el marc de respecte als drets humans, la pau i el desenvolupament humà sostenible.

Promoure el diàleg intercultural i inter generacional intern a cada realitat i fomentar unes relacions culturals amistoses entre cultures, pobles, societats i països.

¹⁴ ONU (2015). Transformar nuestro mundo: La Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible. Asamblea General

¹⁵ ONU (1999). Declaración y Programa de Acción sobre una Cultura de Paz, A/RES/53/243

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

4.1 Principis de l'educació en drets culturals

El sistema dels drets humans, en totes les seves dimensions, té en compte el dret a l'educació i els drets culturals entre altres. La relació entre aquests dos drets ens permet plantejar l'educació en drets culturals. “Entendre el dret a l'educació com un dret amb fortes dimensions culturals fins i tot com un dret cultural.”¹⁶

Tota persona té dret a l'educació individual i col·lectiva al llarg de la seva vida que li permeti el ple desenvolupament de la seva personalitat i de la seva identitat cultural amb respecte als drets dels altres. Cada dret humà, i en ells els drets culturals, és a la vegada un fi i un mitjà del desenvolupament personal i social de les persones i comunitats.¹⁷

L'educació implica conèixer i disposar de capacitats pel respecte als DH i accedir a institucions i serveis educatius d'acord amb els criteris internacionals. El dret a l'educació implica el reconeixement dels drets culturals en totes les seves dimensions. Els drets culturals han de garantir les capacitats fonamentals per al ple exercici de propis drets de la persona en societat.

L'educació ha de contribuir a l'augment de les capacitats, la informació i el coneixement de les llibertats de les persones per accedir amb autonomia a la participació en la vida cultural en les diferents dimensions. La vida cultural forma part del medi o entorn on es donen la major part dels processos educatius. La interacció i interdependència entre el dret a l'educació culturalment adequada¹⁸ i els drets culturals esdevé un element fonamental en el desenvolupament humà en sostenibilitat.

Existeix un cert paral·lelisme entre la vida cultural i la vida educativa d'acord amb el que proposen els informes de les respectives expertes de l'ONU.¹⁹

L'ODS 4 de l'Agenda 2030 en la seva meta 4.7. “mitjançant l'educació sostenible i els estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat de gènere, la promoció de la cultura de pau i no-violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible”.

L'educació en un sentit ampli, el sistema educatiu i les seves institucions no poden aconseguir amb plenitud les seves finalitats al marge d'acceptar i integrar les aportacions de les dinàmiques de la vida cultural, entre altres.

De la mateixa forma el dret a participar en la vida cultural amb plenitud requereix l'adquisició de capacitats humanes, les quals no es poden generar si no existeixen un conjunt de processos educatius, aprenentatges i relacions en entorns educatius. Podem afirmar la relació, interdependència i possibles sinergies entre vida educativa i vida cultural.²⁰

La vida cultural és un ampli camp d'aprenentatges amb potencial d'integrar-se als continguts de l'educació al llarg de la vida. La participació en la vida cultural implica una relació amb la cultura i els altres i un espai idoni per a la generació de capacitats humanes i culturals per mitjà dels béns i serveis culturals. Per obtenir una àmplia participació en la vida cultural es requereix disposar d'informació sobre la cultura pròpia i la dels altres, on els processos educatius adquireixen una gran importància.

¹⁶ ONU (2021). Dret a l'educació: les dimensions culturals del dret a l'educació o el dret a l'educació com a dret cultural. Informe de la relatora especial sobre el dret a l'educació.

¹⁷ Es pot consultar els articles sobre el dret a l'educació i la cultura de la Convenció dels Drets de l'Infant (1989) i la Declaració Mundial sobre Educació per a Tots, Jomtien 1990

¹⁸ ONU 2021

¹⁹ ONU. Portal Experta esfera en drets culturals. <https://www.ohchr.org/es/special-procedures/sr-cultural-rights>

²⁰ ONU, 2021

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Educar per a la participació cultural implica posar a disposició de les persones informacions i coneixements culturals i desenvolupar el potencial creatiu i expressiu de les persones per mitjà d'activitats d'estímul i retrobament de les mateixes potencialitats.

Les expressions, propostes i serveis culturals que formen part de la vida cultural han de garantir els drets culturals, però també han d'acceptar la seva àmplia i diversa funció educativa com a proveïdors de capacitats humanes per a la convivència i el desenvolupament humà en la millora de l'exercici dels drets humans.

L'educació en drets culturals conté un conjunt d'elements d'informació, aprenentatges i adquisició de capacitats per situar la cultura en els drets humans. Es poden definir els següents objectius d'educar en drets culturals:

- Reforçar el respecte a les diferents dimensions dels drets humans i el respecte a les llibertats fonamentals de les persones.
- Considerar la cultura com un element imprescindible en el ple desenvolupament de la personalitat humana i en el sentit de la dignitat de l'ésser humà.
- Promoure la comprensió, tolerància i respecte per la diversitat cultural, la igualtat entre els éssers humans i les seves cultures.
- Reconèixer la llibertat cultural de les persones per escollir les seves identitats culturals i comunitats culturals de referència.
- Facilitar la participació efectiva de les persones en la seva vida cultural i en una societat lliure i democràtica en un estat de dret.
- Acceptar la convivència entre persones de diferents identitats culturals.
- Capacitar professionals de la gestió cultural, els responsables de serveis i equipaments culturals en els drets culturals i les formes d'aplicació a diferents tipus d'intervencions.
- Sensibilitzar les institucions governamentals per incorporar els drets culturals en la seva fonamentació i els principis de tota organització cultural.
- Reflexionar sobre metodologies i estratègies didàctiques aplicades a l'educació en drets culturals.
- Fomentar la creació d'entorns d'aprenentatge dels drets culturals en diferents tipus d'equipaments, serveis o institucions culturals, i d'educació formal i no formal.
- Incloure els diferents àmbits culturals en l'educació i garantir l'intercanvi de coneixements, a més de l'educació artística, l'educació sobre el patrimoni cultural, la ciutadania, els drets humans, i la lluita contra el racisme, la història o l'ensenyament d'idiomes i religió. Un enfocament transversal per incloure la diversitat cultural a totes les assignatures (Informe relatora p.16).
- Aprendre a acceptar la realitat de les nostres societats contemporànies, en què conviuen persones de procedències diverses i de diferents identitats culturals.
- Protegir les cultures, grups socials i persones que viuen situacions de conflicte o guerres i que afecten al respecte dels DH i DC.
- Promoure una comunitat de recerca-acció sobre drets culturals, drets culturals i canvis tecnològics, fomentar l'elaboració d'instruments a escala local, nacional i internacional en la protecció de drets culturals en el marc de drets humans.
- Contribuir a la importància de la dimensió cultural en el desenvolupament sostenible.
- Fomentar i mantenir la pau i el respecte al diàleg entre cultures.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

4.2 Principis de l'educació per la pau ²¹

“La pau en el segle XXI no és únicament l'absència de violència i de conflictes. És també un procés positiu, participatiu i dinàmic que alimenta la nostra capacitat per valorar la dignitat humana i tenir cura de nosaltres mateixos, dels altres i del planeta que compartim.” ²²

“L'educació per a la pau és un procés de participació en què cal desenvolupar la capacitat crítica, essencial per als nous ciutadans del món. Cal ensenyar i aprendre solucions als conflictes, a la guerra, a la violència, al terrorisme, a l'explotació de gènere, a combatre el dany ambiental i oposar-se a tot allò que sigui contrari a la vida i a la dignitat humana. Cal aprendre a comportar-se per afavorir la transició d'una cultura de guerra i de força a una cultura de pau.” ²³

Entenem l'educació per la pau com “un procés dinàmic, continu i permanent, fonamentat en els conceptes de pau positiva i en la perspectiva creativa del conflicte, i que, a través de l'aplicació d'enfocaments socioafectius i generadors de problemes, pretén desenvolupar una nova cultura, la cultura de la pau, que ajudi les persones a observar críticament la realitat, situar-s'hi al davant i actuar en conseqüència”.²⁴

Una educació de respecte a la vida, a la fi de la violència i la promoció i la pràctica de la no-violència per mitjà del diàleg, el respecte i la cooperació.

Una educació de respecte i promoció de tots els drets humans i les llibertats fonamentals, inclosos tots els drets civils, culturals, econòmics, polítics i socials, així com el dret al desenvolupament, a fi de promoure i protegir els drets humans de manera efectiva.

L'educació per la pau manifesta el seu respecte als principis de sobirania, integritat territorial i independència política dels estats i de no-ingerència en els assumptes de jurisdicció interna. El compromís amb l'acord pacífic dels conflictes de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides i el dret internacional.

Reconèixer que l'educació de qualitat és un bé públic i comú que hauria de ser accessible per a tothom, independentment de la raça, el color, l'ascendència, el gènere, l'edat, l'idioma, la religió, les opinions polítiques, l'origen nacional, ètnic o social, la condició econòmica o social de naixement, discapacitat o qualsevol altre factor, d'acord amb el que estableix el dret internacional dels drets humans, la no-discriminació, la inclusió i l'equitat en l'educació.

L'educació per la pau reconeix que totes les persones tenen dret a l'educació i que se'ls hauria de garantir l'accés equitatiu a una educació inclusiva i de qualitat que respecti la seva identitat i fomenti el coneixement de la seva història, tradicions, llengua i cultura, així com les d'altres persones, sense discriminació de cap mena.

L'educació per la pau reconeix l'educació i l'aprenentatge com a procés continu, permanent, que abraça tots els aspectes de la vida, integral, humanista i transformadora de les persones.

²¹ Sobre la base de diferents fonts, principalment: *Texto revisado (2023) de la recomendación sobre la educación para la comprensión, la cooperación y la paz internacionales y la educación relativa a los derechos humanos y las libertades fundamentales* (1974) y ONU: *Declaración y Programa de Acción sobre una Cultura de Paz*, 1999, A/RES/53/243.

²² UNESCO: *La Recomendación sobre Educación para la Paz, los Derechos Humanos y el Desarrollo Sostenible*

²³ MAYOR ZARAGOZA, F. (2003). *Educación para la paz*. Dins la Revista de la Facultad de Educación, N° 6, 2003

²⁴ JARES, X., (1999) *Educación para la paz*. Madrid. Educación Popular, citat per Caireta (...)

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Com s'afirma a la Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural²⁵, la defensa de la diversitat cultural “suposa el compromís de respectar els drets humans i les llibertats fonamentals [...]. Ningú no pot invocar la diversitat cultural per vulnerar els drets humans garantits pel dret internacional, ni per limitar-ne l'abast”.

L'educació per la pau ha de garantir la llibertat de pensament, de consciència, de creences i de religió, així com la llibertat d'expressió i d'opinió, cosa que implica garantir el dret a buscar, rebre i difondre informació i idees, en totes les formes i en tots els mitjans de comunicació, i prohibir alhora tota apologia de l'odi per qualsevol motiu que constitueixi incitació a la discriminació o a la violència, tal com s'estableix en el dret internacional dels drets humans.

L'educació per la pau contempla generar capacitats a les persones per participar de forma proactiva en la solució de problemes a l'escala comunitària, local, nacional, o global.

Promoure el diàleg intercultural i intergeneracional per a la cooperació i la solidaritat i reforçar la comunicació eficaç per contribuir al desenvolupament de relacions amistoses entre els pobles, les societats i els països.

L'educació per la pau participa dels esforços per satisfer les necessitats de desenvolupament i protecció del medi ambient de les generacions present i futures.

L'educació per la pau manifesta el respecte i el foment de la igualtat de drets i oportunitats entre gèneres.

L'educació per la pau a favor de la cooperació, pluralisme, diversitat cultural, diàleg i entesa a tots els nivells de la societat i entre les nacions; i animats per un entorn nacional i internacional que afavoreix la pau.

L'educació per la pau s'inscriu a l'ODS 16 de l'Agenda 2030 per promoure societats pacífiques i inclusives per al desenvolupament sostenible, facilitar l'accés a la justícia per a tothom.

4.3 L'educació per la pau proposa uns continguts.²⁶ Com pot contribuir el sistema cultural?

L'àmbit de l'educació per la pau, dins de l'educació en drets humans, ha desenvolupat una àmplia reflexió conceptual que es concreta en propostes pedagògiques i didàctiques orientades a la pràctica prou contrastades tant a escala internacional com local.

A continuació presentem un primer exercici d'interpretació de possibles aportacions des dels drets culturals.

Continguts de l'educació per la pau		Interpretació o aportacions des dels drets culturals
L'educació per a la cultura de pau i la no-violència	Educació en el conflicte	<ul style="list-style-type: none">Les pràctiques culturals poden incidir en la construcció d'actituds de no-violència.La cultura pot aportar una representació simbòlica del conflicte.La col·laboració cultural entre diferents pot incidir en la reducció de les situacions de violència.

²⁵ UNESCO (2001) Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural

²⁶ Inicialment, ens basem en les aportacions de CAIRETA, M.(2013). *Educació per la pau i la convivència en el marc escolar. Una mirada des de la formació del professorat*. l'Escola de la Pau, UAB.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

		<ul style="list-style-type: none"> - La cultura pot ajudar a crear un ambient o clima de respecte entre diferents i reduir tensions. - Identificació de les situacions de vulneració dels drets culturals en situacions de conflicte - Protegir les cultures i la vida cultural de les persones en situació de conflicte, violència o guerra
	La mediació com a eina educativa	<ul style="list-style-type: none"> - La cultura i les arts poden contribuir als processos de mediació per la pau i la no-violència. - Incidència de les pràctiques culturals en l'educació per la mediació dels conflictes - L'expressivitat i la creativitat com un recurs per entendre els conflictes
	Educació en les emocions	<ul style="list-style-type: none"> - Aportacions de la cultura al desenvolupament humà en un context de pau - Les arts i la creativitat com a forma d'expressar emocions - Compartir les percepcions i emocions d'un acte cultural com a mecanisme educatiu
	Educació en l'expressió i la creativitat	<ul style="list-style-type: none"> - Educació de les capacitats culturals com a eina de transformació social - Les expressivitats culturals i artístiques com a mitjà de comunicació de situacions, vivències i formes de lluitar contra la violència. - Les pràctiques culturals i expressives obertes i integradores permeten difondre els drets humans i els drets culturals de forma activa i creativa.
El desenvolupament econòmic, social i sostenible	L'educació per al desenvolupament	<ul style="list-style-type: none"> - La funció de les capacitats culturals en el plantejament d'un desenvolupament humà i sostenible. - Contribució de la dimensió cultural en el desenvolupament sostenible - La solidaritat cultural per a un desenvolupament sostenible equilibrat - Reduir els intercanvis desiguals entre grups culturals - Ajuda a les cultures en situació de vulnerabilitat - La cooperació cultural internacional justa, lleial i equitativa
	L'educació mediambiental	<ul style="list-style-type: none"> - Entendre el medi ambient com un element del patrimoni cultural integral - Les particularitats de la sostenibilitat cultural, cap a una gestió de la cultura sostenible - La vida cultural i el seu entorn - Contribucions de les arts i la creativitat a la representació simbòlica i a la sensibilització envers l'emergència climàtica
El respecte als drets humans	L'educació per als drets humans	<ul style="list-style-type: none"> - Els drets culturals com un component ineludible dels drets humans - La llibertat de participar en la vida cultural com a una part dels drets humans - Interacció entre els drets a l'educació i els drets culturals com un element fonamental del desenvolupament humà - La vida cultural com a camp d'aprenentatges per l'educació al llarg de la vida
La participació democràtica	Educació per la ciutadania democràtica	<ul style="list-style-type: none"> - La cultura com a vehicle de l'educació democràtica - La participació en la vida cultural i en la participació política

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

		<ul style="list-style-type: none"> - La cultura com a element de cohesió social i ciutadania - Aprendre a conviure entre persones de diferents identitats culturals - La contribució de la cultura en la configuració de l'espai públic i ciutadania
La igualtat entre dones i homes	La coeducació	<ul style="list-style-type: none"> - El respecte a la igualtat entre gèneres en la vida cultural - Reduir les situacions de desigualtat d'accés i participació en la vida cultural - Fomentar les activitats expressives i culturals sense diferències entre gèneres - Igualtat d'oportunitats i accés a la formació artística
La comprensió, tolerància i solidaritat	L'educació intercultural	<ul style="list-style-type: none"> - La cultura com a mitjà transmissor de l'educació en valors i principis per un canvi en els estereotips socials - Entendre i comprendre la pròpia identitat cultural d'acord amb els referents i el respecte a l'altre - La coexistència de diferents cultures en la vida cultural de la majoria de contextos (multiculturalisme) - Impulsar una educació cultural amb respecte a la diversitat cultural en contextos no violents - Educar per acceptar les identitats culturals múltiples i complexes actuals
	L'educació per a la diversitat i la inclusió	<ul style="list-style-type: none"> - La diversitat cultural com a patrimoni comú de la humanitat - La diversitat de les expressions culturals i la creativitat - El respecte a la diversitat de les cultures, la tolerància i el diàleg en un clima de confiança són alguns dels millors elements per a la pau i la seguretat internacionals - Les pràctiques culturals com a espai de convivència de grups culturals i d'educació en la diversitat - Les desigualtats dels nostres sistemes culturals afegeixen vulnerabilitats a algunes parts de la població. - Valorar la potencialitat dels serveis i equipaments culturals per a una educació inclusiva
La lliure circulació d'informació i coneixement	L'educació en els mitjans de comunicació	<ul style="list-style-type: none"> - El respecte a la llibertat d'expressió i creació i a la protecció de l'obra cultural - Les diferents formes culturals i artístiques com a elements d'informació i comunicació - Els efectes de la cultura als mitjans de comunicació - El compromís de l'artista o de la seva obra en els valors dels drets humans i de la pau - Els continguts culturals als mitjans de comunicació i a les xarxes socials per la pau - Combatre les anomenades "guerres culturals" i les falses notícies referents a les cultures als mitjans de comunicació
La pau i la seguretat internacionals	L'educació per a la comprensió del món	<ul style="list-style-type: none"> - La comprensió, tolerància i respecte per la diversitat cultural, la igualtat entre els éssers humans i les seves cultures per un món millor i en pau

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

		<ul style="list-style-type: none"> - Les cultures com a vehicles d'educació de la convivència entre diferents com a garantia per la pau - Valorar el potencial de la cultura en les diferents dimensions de la cultura per la pau
--	--	---

4.4 L'educació en drets culturals proposa uns continguts. Què pot aportar l'educació per la pau?

L'àmbit de l'educació en drets culturals, per la seva poca implementació, no es troba tan desenvolupat com l'educació per la pau amb metodologies contrastades i una pràctica adaptada a diferents realitats.

A partir d'aquesta mancança proposem una primera aproximació als continguts de l'educació en drets culturals.²⁷

Continguts de l'educació en drets culturals		Interpretació o aportacions a l'educació per la pau
L'educació per a la vida cultural	Identificar les diferents dimensions de la vida cultural del seu context	- Contribueix a respectar el sistema dels drets humans
	Aprendre a participar lliurement en les activitats culturals col·lectives	- Aportació crítica a totes les dimensions dels drets humans
	Aprendre a escollir i gaudir d'una vida cultural en llibertat. Disposar d'un clima de llibertat cultural favorable	- Incorporar la vida cultural en l'educació per la pau i la no-violència
	Autonomia i sobirania cultural a nivell individual, grups socials o comunitats, principalment els més vulnerables i els grups d'especial atenció	
	Aprendre a conviure en el marc de la vida cultural i la reducció de conflictes	
	Crear clima de garantia que cap individu pot sofrir marginació per les seves eleccions en la vida cultural	
	Capacitat per reconèixer les obres expressives i manifestacions culturals dins de la pluralitat de la vida cultural	
L'educació sobre les identitats culturals	Escollir la pròpia identitat cultural i la seva comunitat/comunitats de referència sense discriminació	- Reconèixer les altres identitats culturals
	Fomentar el sentit de pertinença i cultural	- Fomenta les accions interculturals
	Evitar les situacions de marginació per efectes de la identitat cultural	- Respecte per les altres diversitats
	Entendre i acceptar la realitat de les identitats culturals múltiples	- Educar per evitar conflictes entre identitats
	Acceptar l'existència d'identitats culturals múltiples i complexes.	

²⁷ A partir de les aportacions de MARTINELL, A.; FUNOLLET, U., (2013). *Derechos culturales y desarrollo: una propuesta de análisis de sus impactos*, dins MARTINELL, Alfons (coord.) *Impactos de la dimensión cultural en el desarrollo*, Girona, Documenta Universitaria (p. 17-52).

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

	Capacitat per reconèixer la identitat cultural dels altres amb respecte i consideració	
L'educació i les diversitats culturals	Conèixer la diversitat interna de la cultura en el seu context de referència	<ul style="list-style-type: none"> - Educar per conèixer i acceptar les diversitats culturals - Acceptar la diversitat d'expressions culturals - Incorporar el diàleg entre diversitats per la pau i la no-violència - Educar per l'acceptació en igualtat de totes les cultures - Educar pel diàleg entre cultures que conviuen en el mateix territori
	Conèixer la diversitat d'expressions culturals	
	Condicions per facilitar la coneixença d'altres cultures com a patrimoni de la humanitat	
	Evitar l'exclusió o discriminació per motius culturals	
	Coneixement i consideració a les minories culturals	
	Apreciar totes les diversitats	
	Aprendre els límits de la diversitat cultural que mai poden vulnerar els drets humans	
	Intercanvis, comunicació i diàleg amb altres cultures. Aprenentatge mutu	
Educar per participar en la vida cultural	Percepció positiva sobre la participació en la vida cultural com a exercici de la ciutadania	<ul style="list-style-type: none"> - Educar les persones en l'exercici de la ciutadania en democràcia - Educar per participar en les instàncies del govern local - Incorporar l'exercici dels drets culturals en els drets humans en general - La participació en la vida cultural com a mediació educativa - Educar en posicions pacífiques i no violentes quan la vida cultural va en contra dels propis principis - Aprendre de les opcions culturals diverses i plurals
	Aprendre a identificar diferents pràctiques i manifestacions culturals del seu entorn	
	Capacitats per prendre decisions i selecció de formes de participació cultural	
	Governança efectiva que afavoreix la participació de la ciutadania en la presa de decisions que afecten la vida cultural	
	Augment de la participació en les organitzacions de la societat civil i en els òrgans representatius públics	
	Educar en compartir el benefici col·lectiu de la vida cultural del seu context	
	Educar a no participar en la vida cultural quan s'imposa o va en contra dels valors propis	
	Gaudir de l'obra cultural d'altres o de la comunitat	
Educar per accedir a la vida cultural	Capacitats per accedir a la informació cultural disponible	<ul style="list-style-type: none"> - Educar per identificar les opcions de pau i no violentes de les diferents ofertes culturals - Educar en la capacitat crítica sobre els mitjans de comunicació culturals - Educar per marginació i vulnerabilitat de diferents grups socials en relació amb l'accés a la cultura - Educar per un ús respectuós en la diversitat cultural a internet i les xarxes socials
	Educació cultural i artística al llarg de la vida	
	Educar per conèixer i valorar serveis culturals del seu entorn	
	Educar per accedir a les manifestacions culturals i artístiques	
	Capacitats per identificar l'oferta cultural de proximitat com a internet. Educar pel consum cultural	

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

	Accés a la comunicació cultural i connexió a internet	
	Fomentar la diversitat cultural en els mitjans de comunicació	
	Apreciar els problemes d'accessibilitat cultural de grups socials i situacions determinades	
Educar per contribuir a la vida cultural	Augment de les capacitats humanes relacionades amb els valors i principis dels drets culturals	<ul style="list-style-type: none"> - Educació de l'expressivitat i la creativitat per la pau - Adquirir capacitats per trobar solucions en favor de la pau i la no-violència des de la pràctica cultural - Identificar les pròpies emocions en relació amb els problemes del seu entorn - Identificar les situacions culturals de censura i no respecte a la llibertat d'expressió - Aprendre a contribuir a la vida cultural des de grups culturals diversos - Educar per reconèixer el dret de les persones a la seva llengua
	Capacitats per aportar a la vida cultural a partir de l'expressivitat, la creativitat per mitjà de diferents obres.	
	Reconeixement del treball dels artistes, creadors, intèrprets, animadors, productors i gestors de la cultura	
	Clima que afavoreix la creació, innovació i intercanvi entre coneixement i expressions culturals	
	Identificar situacions de vulneració de la llibertat d'expressió	
	Educar per al respecte a la llibertat d'expressió	
	Educar per la igualtat d'oportunitats com un dret de totes les persones. Apreciació de les situacions de desigualtat en la vida cultural	
	Capacitar per exercir la llibertat d'expressió en totes les dimensions	
	Expressió en la llengua de la seva elecció	
Educació per a la memòria i el patrimoni	Conèixer i valorar l'herència cultural rebuda per mitjà d'una educació inclusiva i democràtica	<ul style="list-style-type: none"> - Educar per conèixer la història cultural pròpia en relació amb altres cultures - Aportacions de la memòria i el patrimoni a fomentar els valors de la pau i la no-violència - Aprofitar les funcions educatives dels museus, centres d'interpretació i llocs històrics en relació amb l'educació per la pau - Incorporar les altres memòries, històries i patrimonis en entorns de convivència de diferents cultures
	Contribuir a la memòria cultural per mitjà d'aportacions personals o col·lectives	
	Mantenir la memòria col·lectiva i les arrels històriques, tradicions i formes de vida de totes les cultures que conviuen en un context determinat	
	Aprendre a protegir i valorar el patrimoni cultural integral (material, immaterial i natural)	
	Identificar i valorar els espais de memòria	

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

	Millora del coneixement de la història, memòria i sabers que reforcin els vincles emocionals dels individus i les comunitats	
	Aprofitar les potencialitats educatives dels espais de la memòria com a espais de relat, de pensament crític i de debat sobre la representació del passat i els desafiaments contemporanis	
Educació i sensibilització en l'exercici dels drets de protecció de la vida cultural	Capacitat per a l'exercici dels drets culturals en llibertat	<ul style="list-style-type: none"> - Fomentar el coneixement i defensa dels drets culturals dins de l'educació en drets humans - Incloure les aportacions dels drets culturals per a una cultura de pau - Reflexió crítica dels respecte als drets culturals en els espais i serveis educatius
	Reconèixer la necessitat de protecció de les obres creatives com a patrimoni comú	
	Conèixer la funció de l'Estat en la garantia dels drets culturals de les persones i grups	
	Capacitat per identificar situacions de vulneració dels drets humans i culturals	
	Conèixer les obligacions internacionals en relació amb els drets culturals	
	Conèixer la protecció dels drets d'autor i la propietat intel·lectual	
	Conèixer els mecanismes de denúncia de la vulneració dels drets culturals i la funció dels defensors dels drets culturals	
Educació per a la solidaritat / cooperació cultural justa	Capacitar per valorar la diversitat cultural com a patrimoni de la humanitat	<ul style="list-style-type: none"> - Contribueix a les aliances internacionals per la pau - Educar per la cooperació al desenvolupament - Relació dels drets culturals als ODS - Educar per a la cooperació entre cultures - Facilitar la participació dels agents culturals de cultures minoritàries o excloses.
	Actituds de respecte i solidaritat envers les cultures que tenen dificultats en la seva protecció	
	Fomentar la cooperació cultural internacional amb països i cultures en situacions de vulnerabilitat	
	Promoure la solidaritat amb els actors culturals en situacions de risc, conflicte, guerra o perill de perdre la seva identitat	
	Cooperació cultural internacional justa i lleial	

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

5. A manera d'unes conclusions inicials

A partir d'aquest elemental exercici de contraposició i anàlisi dels continguts entre l'educació per la pau i l'educació en drets culturals, es poden extreure algunes conclusions:

- L'educació en drets humans en general ha d'aprofitar totes les seves dimensions amb força i incorporar amb més intensitat el sistema cultural de les nostres societats com un element imprescindible per aconseguir les seves finalitats.
- Assumir la visió àmplia dels sistemes culturals contemporanis en el conjunt del sistema de drets humans i, més concretament, en l'educació per la pau. Eludir la consideració de la cultura com un recurs sinó com un element integrador de l'educació per la pau.
- Aquestes cooperacions poden ajudar a una adaptació de les polítiques culturals i, en alguns àmbits creatius, a abandonar certs entorns endògens per a una millor adequació a la realitat i a compromisos amb els drets humans.
- Rendibilitzar el potencial dels serveis i equipaments culturals per a l'educació en els drets humans en general. Incorporar en els seus valors i principis l'educació en drets culturals en les seves propostes i activitats.
- Incorporar als diferents nivells del sistema educatiu l'educació per la pau i els drets culturals, amb la consideració curricular d'activitats didàctiques per a l'adquisició de competències i actituds.
- Fomentar processos de capacitació especialitzada per a educadors en aquests camps per a diferents enfocaments com per a una visió general dels drets humans.
- Incorporar els continguts i principis dels drets culturals en l'educació a la ciutadania, la sensibilització per a la convivència i les dinàmiques de participació veïnal.
- Donar suport a les organitzacions socials i culturals que incideixen, des de diferents posicions i orientacions, en aquest camp i que moltes vegades sobreviuen en una certa marginalitat. L'existència d'una societat civil forta i diversa es converteix en un poder democràtic en defensa del pluralisme davant de posicions extremistes.
- En les accions de les administracions per dinamitzar la vida cultural de la ciutadania, s'ha de contemplar els agents culturals que orienten la seva acció a la sensibilització i l'educació al costat del suport a la difusió i la creació cultural.
- Fomentar i estimular les pràctiques dels projectes innovadors i inspiradors per mitjà d'estímuls i la transferència de coneixements a altres actors socials.
- Aprofitar el capital cultural dels artistes i creadors que en la seva acció i obra aporten elements representatius i significatius dels problemes de la nostra societat amb continguts importants per entendre els valors i problemes dels drets humans actuals.
- Constatem que l'àmbit de l'educació en drets culturals, malgrat els considerables avenços, necessiten més iniciatives de recerca aplicada i evolucionar cap a l'establiment de metodologies i didàctiques específiques per als diferents actors socials tant del sistema cultural com d'altres sectors.
- Finalment, considerem ineludible una educació en drets humans i una cultura de pau en relació i interdependència amb els sistemes culturals del seu context. No treure profit del seu potencial deixa l'educació en drets humans limitada en un món on cada cop més la dimensió cultural dels conflictes afecten els drets culturals de les persones.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

6. De les declaracions a les pràctiques: orientacions en forma de guia per a serveis i equipaments culturals

La Declaració Universal dels Drets Humans en el seu desenvolupament posterior es va nodrint de convencions, pactes, recomanacions, informes, estudis, etc., com hem citat a la primera part d'aquest document. El seu desenvolupament i aplicació, componen un patrimoni intel·lectual per les persones, col·lectius, institucions, governs i organismes internacionals compromesos en aquests valors, com els més importants de la humanitat en els complexos moments històrics actuals.

Aquest conjunt de coneixements no tenen valor permanent si no es donen actualitzacions dinàmiques a les realitats de cada context. Per un altre costat, per si mateixos són una referència compartida per a la comunitat internacional i només adquireixen sentit quan les societats s'esforcen en la seva aplicació en situacions concretes.

En aquest document hem defensat la importància de considerar els drets culturals dins de la família dels drets humans; són uns drets poc tractats en diferents escales i a vegades, podem afirmar, oblidats. Darrerament, algunes formes de tractament s'han orientat al camp normatiu per la via d'iniciatives legislatives sobre drets culturals que, per la seva absència en el nostre ordenament democràtic, adquireixen una gran rellevància²⁸. També són significatives les iniciatives de considerar els principis dels drets culturals en el marc de les polítiques culturals, principalment les locals.²⁹

Contribuint a les dinàmiques de promoure una major relació entre l'educació per la pau i els drets culturals en els contextos actuals, proposem realitzar un primer exercici de concreció per mitjà d'una proposta d'acció pels serveis i equipaments culturals.

1. Aquestes orientacions van dirigides als equipaments i serveis culturals

Als equipaments i serveis culturals, públics, associatius o privats, com a espais idonis de trobada de la ciutadania. En un sentit ampli podem entendre que els serveis i equipaments culturals formen part de la vida cultural del seu entorn, molt més si la seva ubicació i predisposició són properes i obertes a la població. L'existència d'aquests espais i elements no prefigura que es donin les condicions per a la garantia dels drets humans i culturals.

El teixit de serveis i equipaments culturals, espai públics (parcs, places, etc.) i altres equipaments públics o privats configuren una xarxa facilitadora perquè les persones puguin participar en la vida cultural col·lectiva. Això no vol dir que, pel fet d'existir aquestes xarxes, la participació en la vida cultural estigui resolta.

Aquests espais per a la vida cultural, acompanyats d'altres factors relacionats amb drets fonamentals: integritat física, hàbitat, respecte a la igualtat, no discriminació, etc., configuren un ambient favorable a l'exercici dels drets culturals.

Assistim a la configuració de ciutats cada cop més multiculturals com a efecte de la mobilitat de les persones i, per tant, no es donen realitats homogènies sinó cada cop més pluriculturals. La vida cultural de les persones, des d'identitats culturals diverses en contacte, reclamen espais per a la interacció o defensa de les seves opcions. En aquest sentit, els serveis i equipaments culturals es converteixen en les opcions que les ciutats ofereixen a la ciutadania.

²⁸ Com l'Avantprojecte de Llei de Drets Culturals. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. 2024 (en fase d'audiència i informació pública).

²⁹ Hi destaquen els treballs fets per l'Agenda 21 de la cultura de la CGLU.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

2. Orientacions educatives pels serveis i equipaments culturals que incorporin conceptes d'educació per la pau i en drets culturals.

L'educació en drets culturals conté un conjunt d'elements d'informació, aprenentatges i adquisició de capacitats per situar la cultura en els drets humans. Aquests principis generals ja s'observen amb més o menys precisió en les polítiques locals o plans culturals a diferents nivells.

- La vida cultural de les persones transcorre entre els espais privats i els espais públics. En la satisfacció de certes necessitats culturals dels individus o grups es requereix una organització social i un alt nivell de col·laboració entre diferents.
- Les ciutats i pobles ofereixen un conjunt d'espais per a la convivència i la interrelació entre les persones i grups pel seu benestar. El denominat dret a la ciutat planteja que tota persona que hi viu o està pot fer servir els seus serveis que són el resultat d'un esforç col·lectiu.
- A la política local es donen, segons cada realitat, diferents instruments com plans de ciutat, estratègics o plans de cultura on poden incorporar-se orientacions pel reconeixement i garantia dels drets culturals a la ciutat.
- Els serveis i equipaments culturals i educatius formen part de la ciutat, i per tant de la vida cultural, per tant poden complir la funció d'ajudar i facilitar l'exercici dels drets culturals de les persones.
- La relació i interdependència amb altres serveis públics (educació, sanitat, urbanisme, treball socials, medi ambient, etc.) complementa i permet una major percepció de benestar per la ciutadania.
- Cada servei o equipament disposa d'unes especificitats amb relació a la seva funció social, un rol dins de la política cultural local, una història, trajectòria i antecedents que configuren una particular forma d'incidir en la defensa dels drets culturals. A les característiques i continguts com a: museu, centre cultural, biblioteca, centre d'art, laboratori, factoria, arxiu, memorial, etc., es pot interpretar com incorporar la dimensió dels drets culturals a les seves especificitats.

A partir d'aquest plantejament proposem un primer exercici per analitzar i interpretar com es poden incorporar alguns d'aquests principis als serveis i equipaments culturals:

- Sensibilitzar les institucions governamentals per incorporar els drets culturals en les seves funcions i exigir la seva funció de garantia i protecció.
- Promoure una comunitat de recerca-acció sobre drets culturals, drets culturals i canvis tecnològics, fomentar l'elaboració d'instruments a escala local, nacional i internacional en la protecció dels drets culturals en el marc dels drets humans.
- Capacitar professionals de la gestió cultural en els drets culturals i les formes d'aplicació a diferents tipus d'intervencions.
- Reforçar el respecte a les diferents dimensions dels drets humans i la garantia de les llibertats fonamentals de les persones.
- Considerar la cultura com un element imprescindible en el ple desenvolupament de la personalitat humana i en la seva dignitat. Contribuir a la importància de la dimensió cultural en el desenvolupament sostenible.
- Promoure la comprensió, tolerància i respecte per la diversitat cultural, la igualtat entre els éssers humans i les seves cultures.
- Reconèixer la llibertat cultural de les persones per escollir les seves identitats culturals i comunitats culturals de referència. Fomentar i mantenir la pau i el respecte al diàleg entre cultures.
- Fomentar la creació d'entorns d'aprenentatge dels drets culturals.
- Facilitar la participació efectiva de les persones en la seva vida cultural i en una societat lliure i democràtica en un estat de dret.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

- Acceptar la realitat de les nostres societats contemporànies, on conviuen persones de procedències diverses i amb diferents identitats culturals.
- Protegir les cultures, grups socials i persones que viuen situacions de conflicte o guerres i que afecten el respecte dels DH i els DC.
- Reflexionar i promoure metodologies i estratègies didàctiques adaptades a l'educació en drets culturals.

3. Funcions dels serveis i equipaments culturals en la incorporació dels drets culturals

- Incidir en la incorporació i adaptació dels diferents actors del sistema educatiu als principis dels drets culturals.
- Disposar de capacitat per a la mobilització de diferents agents socials i culturals per incorporar-se en la defensa dels drets culturals.
- Incorporar la dimensió dels drets culturals incideix en millorar les condicions de vida i el benestar de la ciutadania.
- Optimitzar la possibilitat i capacitat per facilitar la inclusió de grups socials d'especial atenció evitant l'exclusió i la discriminació.
- L'obertura i accés dels serveis i equipaments culturals poden incidir en el reconeixement de les identitats múltiples.

4. Els serveis i equipaments culturals. Espai de confluència i relacions de l'educació en drets culturals

La relació entre vida cultural i vida educativa es pot revigoritzar a partir de:

- Reciprocitat en els intercanvis i la transmissió de coneixements, pràctiques i expressivitats des de diferents col·lectius que conviuen en comunitat.
- Reconeixement dels drets individuals, grupals o de comunitat en la participació en la vida educativa i cultural.
- Promoure accions que permetin formes d'experimentació, contacte i col·laboració entre diferents persones que facilitin intercanvis culturals.
- Experimentació i obertura a les relacions interpersonals i col·lectives en els diferents elements de l'ecosistema cultural.
- Relacionar les aportacions del servei o equipament amb altres dinàmiques del seu entorn; de les persones, col·lectius o comunitats que intervenen en la vida cultural propera.
- Relacions del servei o equipament amb la vida cultural del seu context proper i global:
- Promoure les relacions entre els agents socials i culturals: societat civil, sector privat, administracions, etc. per una cooperació envers els drets culturals.
- Generar relacions amb els agents culturals: artistes i creadors, grups culturals, empreses culturals i altres serveis culturals en accions conjuntes en el marc dels drets culturals.
- Establir relacions culturals internacionals. Cooperació cultural internacional, solidaritat amb altres realitats culturals.

5. Passem a l'acció

Com incorporar els drets culturals en el plantejament del servei o equipament. O com podem avançar en crear condicions per al seu tractament:

Quasi mai es comença de zero, ja que en un entorn democràtic amb més o menys consciència estem treballant en fonaments relacionats amb els drets culturals. Per tant, proposem una primera reflexió per fer valdre el que estem fent (podem fer servir el que es presenta en el punt 7).

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

- Analitzar i interpretar el projecte fundacional, i les definicions de la seva Missió o Visió, tant a nivell formal dels documents constituents des de la perspectiva dels drets culturals. Extreure algunes conclusions i si cal preveure possibles incorporacions o modificacions.
- Relacionar la funció del servei o equipament cultural amb altres documents estratègics de la ciutat o poble, com plans estratègics generals, plans educatius i culturals, plans de drets culturals (exemple Barcelona).
- Cada servei o equipament cultural, per les seves característiques, es defineix per un conjunt de continguts molt condicionats per les seves funcions: museu, biblioteca, centre cívic, teatre, centre d'art, centre cultural, laboratori o centre de creació, exhibició, etc. Aquests continguts estan definits per una tradició o pel projecte actual; en aquest sentit, proposar una reflexió sobre la relació dels continguts amb alguns conceptes de drets culturals.
- Cercar una relació del mateix servei o equipament i els diferents informes dels relators de l'ONU en l'esfera dels drets culturals. Han tractat temes específics que poden generar propostes interessants (vegeu llista a l'apartat 3.6)
- En l'àmbit de l'oferta del servei o equipament:
 - Incorporació en la programació permanent o temporal de continguts relacionats amb els drets culturals
 - De quina forma es consideren els drets culturals? Si es tracten directament o indirectament.
 - Com es poden intensificar les incorporacions dels principis i conceptes dels drets culturals en les programacions?
 - Incloure noves perspectives dels drets humans i culturals en l'oferta estable o temporal.
- Des de l'enfocament del dret a participar en la vida cultural que s'ha plantejat, considerar com el servei o equipament contribueix a la vida cultural de les persones i la comunitat del seu entorn proper i llunyà amb els recursos de què disposa i ofereix.
- Segons les seves particularitats, els serveis o equipaments poden disposar d'un projecte educatiu més o menys estructurat que pot assumir moltes d'aquestes propostes. Considerem que pot ser un espai idoni per incorporar el tractament en drets culturals i assumir l'atenció als grups socials d'especial atenció i diversitats.

6. Proposta d'exercici d'autodiagnosi

Per tal de facilitar processos individuals o grupals de reflexió o autodiagnosi, proposem utilitzar el quadre de formes i categories per treballar en l'educació en drets culturals que hem presentat en l'apartat 4.4 d'aquest document.

El quadre d'autodiagnosi està organitzat per columnes: a la primera els principals continguts d'educació en DC, a continuació les categories i/o accions relacionades, i una tercera columna amb l'indicador d'assoliment. Finalment, una columna amb observacions i comentaris.

Les preguntes inicials són: aquí s'afegiria les preguntes que es formulen amb els guions

- A la nostra pràctica estem treballant amb aquestes categories dels drets culturals
- En quina intensitat?
- Som conscients de la relació amb els drets culturals?
- Expressem que el nostre treball s'inscriu en els drets culturals?
- Quins nous àmbits podem incloure amb més intencionalitat a la nostra pràctica?
- I....

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Continguts de l'educació en drets culturals		
L'educació per a la vida cultural	Identificar les diferents dimensions de la vida cultural del seu context	
	Aprendre a participar lliurement en les activitats culturals col·lectives	
	Aprendre a escollir i gaudir d'una vida cultural en llibertat. Disposar d'un clima de llibertat cultural favorable	
	Autonomia i sobirania cultural en l'àmbit individual, de grups socials o comunitats, principalment els més vulnerables i els grups d'especial atenció	
	Aprendre la convivència en el marc de la vida cultural i la reducció de conflictes	
	Crear clima de garantia que cap individu pot sofrir marginació per les seves eleccions en la vida cultural	
	Capacitat per reconèixer les obres expressives i manifestacions culturals dins de la pluralitat de la vida cultural	
L'educació sobre les identitats culturals	Escollir la pròpia identitat cultural i la seva comunitat/comunitats de referència sense discriminació	
	Fomentar el sentit de pertinença i cultural	
	Evitar les situacions de marginació per efectes de la identitat cultural	
	Entendre i acceptar la realitat de les identitats culturals múltiples	
	Acceptar l'existència d'identitats culturals múltiples i complexes	
	Capacitat per reconèixer la identitat cultural dels altres amb respecte i consideració	
L'educació i les diversitats culturals	Conèixer la diversitat interna de la cultura en el seu context de referència	
	Conèixer la diversitat d'expressions culturals	
	Condicions per facilitar conèixer altres cultures com a patrimoni de la humanitat	
	Evitar l'exclusió o discriminació per motius culturals	
	Coneixement i consideració a les minories culturals	
	Apreciar totes les diversitats	
	Aprendre els límits de la diversitat cultural que mai pot vulnerar els drets humans	
	Intercanvis, comunicació i diàleg amb altres cultures. Aprenentatge mutu	
Educar per participar en la vida cultural	Percepció positiva sobre la participació en la vida cultural com a exercici de la ciutadania	-
	Aprendre a identificar diferents pràctiques i manifestacions culturals del seu entorn	

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

	<p>Capacitats per prendre decisions i selecció de formes de participació cultural</p> <p>Governança efectiva que afavoreix la participació de la ciutadania en la presa de decisions que afecten la vida cultural</p> <p>Augment de la participació en les organitzacions de la societat civil i en els òrgans representatius públics</p> <p>Educar a compartir benefici col·lectiu de la vida cultural del seu context</p> <p>Educar a no participar en la vida cultural quan s'imposa o va en contra dels propis valors</p> <p>Gaudir de l'obra cultural d'altres o de la comunitat</p>	
Educar per accedir a la vida cultural	<p>Capacitats per accedir a la informació cultural disponible</p>	
	<p>Educació cultural i artística al llarg de la vida</p> <p>Educar per conèixer i valorar serveis culturals del seu entorn</p> <p>Educar per accedir a les manifestacions culturals i artístiques</p> <p>Capacitats per identificar l'oferta cultural al nivell de proximitat com a internet. Educar pel consum cultural</p> <p>Accés a la comunicació cultural i connexió a internet</p> <p>Fomentar la diversitat cultural en els mitjans de comunicació</p> <p>Apreciar els problemes d'accessibilitat cultural de grups socials i situacions determinades</p>	
Educar per contribuir a la vida cultural	<p>Augment de les capacitats humanes relacionades amb els valors i principis dels drets culturals</p>	
	<p>Capacitats per aportar a la vida cultural a partir de l'expressivitat, la creativitat per mitjà de diferents obres.</p> <p>Reconeixement del treball dels artistes, creadors, intèrprets, animadors, productors i gestors de la cultura</p> <p>Clima que afavoreix la creació, innovació i intercanvi entre coneixement i expressions culturals</p> <p>Identificar situacions de vulneració de la llibertat d'expressió</p> <p>Educar en el respecte a la llibertat d'expressió</p> <p>Educar per la igualtat d'oportunitats com un dret de totes les persones. Apreciació de les situacions de desigualtat en la vida cultural</p> <p>Capacitar per exercir la llibertat d'expressió en totes les dimensions</p> <p>Expressió en la llengua de la seva elecció</p>	

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

Educació per a la memòria i el patrimoni	Conèixer i valorar l'herència cultural rebuda per mitjà d'una educació inclusiva i democràtica	
	Contribuir a la memòria cultural per mitjà d'aportacions personals o col·lectives	
	Mantenir la memòria col·lectiva i les arrels històriques, tradicions i formes de vida de totes les cultures que conviuen en un context determinat	
	Aprendre a protegir i valorar el patrimoni cultural integral (material, immaterial i natural)	
	Identificar i valorar els espais de memòria	
	Millora del coneixement de la història, memòria i sabers que reforcin el vincles emocionals dels individus i comunitats	
	Aprofitar les potencialitats educatives dels espais de la memòria com a espais de relat, de pensament crític i de debat sobre la representació del passat i els desafiaments contemporanis	
Educació i sensibilització en l'exercici dels drets de protecció de la vida cultural	Capacitat per a l'exercici dels drets culturals en llibertat	
	Reconèixer la necessitat de protecció de les obres creatives com a patrimoni comú	
	Conèixer la funció de l'Estat en la garantia dels drets culturals de les persones i grups	
	Capacitat per identificar situacions de vulneració dels drets humans i culturals	
	Conèixer les obligacions internacionals en relació amb els drets culturals	
	Conèixer la protecció dels drets d'autor i la propietat intel·lectual	
	Conèixer els mecanismes de denúncia de la vulneració dels drets culturals i la funció dels defensors dels drets culturals	
Educació per a la solidaritat / cooperació cultural justa	Capacitar per valorar la diversitat cultural com a patrimoni de la humanitat	
	Actituds de respecte i solidaritat envers les cultures que tenen dificultats en la seva protecció	
	Fomentar la cooperació cultural internacional amb països i cultures en situacions de vulnerabilitat	
	Promoure la solidaritat amb els actors culturals en situacions de risc, conflicte, guerra o perill de perdre la seva identitat	
	Cooperació cultural internacional justa i lleial	

Esperem que aquestes propostes en forma d'orientació i guia serveixin per millorar la percepció de la nostra implicació en la defensa dels drets culturals i que ens permetin avançar cap a uns serveis i equipaments culturals compromesos.

EDUCAR PER LA PAU

DES DELS DRETS CULTURALS

7. Bibliografia

- CAIRETA, M. (2013). Educació per la pau i la convivència en el marc escolar. Una mirada des de la formació del professorat. Escola de la Pau, UAB.
- CIUDADES Y GOBIERNOS LOCALES UNIDOS (2004). Agenda 21 de la Cultura. CGLU.
- DUXBURY, N., HOSAGRAHAR, J., PASCUAL, J. (2016). Why must culture be at the heart of sustainable urban development?, CGLU.
- ETXEBERRIA, X. (2013). La educación para la paz reconfigurada. La perspectiva de las víctimas, Ed. Catarata, Madrid.
- GRUPO DE FRIBURGO. (2007). Los Derechos Culturales: Declaración de Friburgo. Friburgo: Observatorio de la Diversidad y los Derechos Culturales / Organización Internacional de la Francofonía / UNESCO.
- JARES, X., (1999) Educación para la paz. Madrid. Educación Popular.
- MARAÑA, M. (2021). La aportación de Baketik a la paz y la convivència en Euskadi, Baketik Fundazioa.
- MARTINELL, A., FUNOLLET, U. (2013). Derechos culturales y desarrollo: una propuesta de análisis de sus impactos. En: Martinell Alfons. (coord.) Impactos de la dimensión cultural en el desarrollo, Girona, Documenta Universitaria.
- MAYOR ZARAGOZA, F. (2003). Educación para la paz. Dins la Revista de la Facultad de Educación, Núm. 6, 2003
- ONU (1966). Pacto Internacional relativo a los derechos económicos, sociales y culturales (PIDESC), Artículo 15, 1.a.
- ONU (1987). Informe de la Comissió Mundial sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament.
- ONU (1999). Declaración y Programa de Acción sobre una Cultura de Paz, A/RES/ 53/243.
- ONU (2008). Protocolo Facultativo del Pacto de Derechos Económicos, Sociales y Culturales.
- ONU (2009). Consejo Económico y Social. Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales. Observación general Núm. 21 Derecho de toda persona a participar en la vida cultural (artículo 15, párrafo 1 a), del Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales).
- ONU (2015). Transformar nuestro mundo: La Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible. Asamblea General.
- ONU (2023) Texto revisado de la recomendación sobre la educación para la comprensión, la cooperación y la paz internacionales y la educación relativa a los derechos humanos y las libertades fundamentales de 1974.
- ONU (2024).Portal Relatora especials en l'esfera en drets culturals. <https://www.ohchr.org/es/special-procedures/sr-cultural-rights>.
- PNUD (2004). Informe sobre el Desarrollo Humano 2004. La libertad cultural en el mundo diverso de hoy. Nueva York: PNUD.
- TEIXEIRA COELHO, J.(2008) A cultura e seu contrario. Iluminarias, São Paulo.
- UNESCO (1982). Declaración de México sobre las políticas culturales Conferencia mundial sobre las políticas culturales México.
- UNESCO. (1997). Nuestra Diversidad Creativa. Informe de la Comisión Mundial sobre Cultura y Desarrollo.
- UNESCO (1998). Plan de acción sobre políticas culturales para el desarrollo. Aprobado por la Conferencia Intergubernamental sobre Políticas Culturales para el Desarrollo en Estocolmo.
- UNESCO. (2005). Convención sobre la Protección y Promoción de la Diversidad de las Expresiones Culturales.
- UNESCO. (2001). Declaración Universal de la UNESCO sobre la Diversidad Cultural.
- UNESCO. (1998). Plan de acción sobre políticas culturales para el desarrollo. Aprobado por la Conferencia Intergubernamental sobre Políticas Culturales para el Desarrollo en Estocolmo.

**EDUCAR PER LA PAU
DES DELS DRETS CULTURALS**

Càtedra UNESCO Pau Casals

T +34 933 192 021

coordinacio@paucasals.org

Càtedra UNESCO *Pau Casals*

FUNDACIÓ
Pau Casals

UOQ Universitat Oberta
de Catalunya

AMB EL SUPORT DE:

ICIP INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL
PER LA PAU